

Kommunstyrelsen
Vänersborgs kommun

462 85 Vänersborg

Synpunkter angående "Vägval Brättelänken"

Då Samhällsbyggnadsnämnden vid möte 2024-02-29 föreslagit Kommunstyrelsen att uppdra till Samhällsbyggnadsnämnden att starta projektering av Vägval Brättelänken med inriktning Alternativ 1, norra alternativet, önskar undertecknad lämna synpunkter kring de höga kulturhistoriska värden som kommer att påverkas negativt i det fall Alternativ 1 skulle genomföras. Den östra delen av Alternativ 1 kommer enligt förslaget att gå rakt igenom en av Vänersborgs kommuns mest intressanta fornlämningar (RAÄ Vänersborg 26), lämningarna av Vänersborgs moderstad Brätte.

Köpstaden Brätte växte fram under 1500-talet från att ha varit en marknadsplats vid Väners sydspets till att bli ett samhälle med stadsprivilegier från 1580-talet. Grunden för Brättes existens var den omfattande exporten och omlastningstrafiken av huvudsakligen stångjärn och skogsprodukter vilka via Göta älv sändes för export. Framförallt var det exporten av stångjärn som var av särskilt stor betydelse för landets ekonomi under den tid det svenska stormaktsväldet började byggas. Med detta blev Brätte en stad av nationalekonomisk betydelse. Under de år på 1610-talet som Älvsborg var ockuperat av Danmark utgjorde Brätte rikets västligaste utskeppningsort och som mest hade staden cirka 400 invånare. År 1644 överfördes stadsprivilegierna på Vänersborg och inom några år hade Brätteborna överflyttat till den nya staden på Huvudnäset.

Efter det att Brätte övergivits har endast mycket marginell exploatering skett i området. Detta innebär det för landet närmast unika att lämningarna av en 15-1600-talsstad ligger orörda i terrängen och ännu synbara. I de flesta fall har städernas kulturlager lagts över varandra och har därför också till stor del dolts eller skövlats av senare tiders exploateringar.

Arkeologiska undersökningar/utgrävningar har gjorts vid Brätte vid ett antal tillfällen under 1900 - 2000-talen, på 1910-talet, 1943 inför Vänersborgs 300-årsjubileum och 2018 i samband med en kabeldragning. Fyndmaterialet från dessa undersökningar är rikt och förvaras i dag på Vänersborgs museum. Arkivmaterial till kännedom om Brättes historia förvaras i dag på Riksarkivet i form av domböcker, privilegiehandlingar, skattelängder, skrivelser med mera. För närvarande arbetar Vänersborgs museum med en större utställning om Brätte, en utställning som står klar våren 2025 till vilken en rik programverksamhet kommer att kopplas med skolprogram, föredrag och fältvisningar.

I den bilagda handling, "Vägval Brättelänken" 2023-09-11, som bifogas Samhällsbyggnadsnämndens beslut framkommer inte de synnerligen höga värden fornlämningen Brätte besitter. Fornlämningen efter Brätte stad är klassad som ett riksintresse vilket innebär att dess kulturhistoriska värde är betydligt högre än de flesta andra fornlämningar och dess skyddsvärde därmed också betydande. För Vänersborgs kommuns

del blir värdet än högre då de arkeologiska lämningarna bokstavligen är ett dokument över vår stads äldsta historia, den historiska grund varpå Vänersborg vilar. Det område där väg i Alternativ 1 föreslås att anläggas utgörs av det för köpstaden Brätte så viktiga hamnområdet där det finns lämningar av såväl byggnader som körväg, stenmurar m.m.

Ett underlag som Samhällsbyggnadsnämnden ej refererar till är den grävrapport som publicerades av Bohusläns museum efter de arkeologiska undersökningarna 2018 (Bohusläns museum Rapport 2019:13). Här framgår att Brätte stads utsträckning är betydligt större än det tidigare utgrävda området söder om vägen. Området norr om vägen, ner mot vattnet och området öster om bäcken visar såväl lösfynd som bebyggelse lämningar. I rapporten betonas fornlämningens höga värde då den till största del är opåverkad av moderna störningar som fallet är vid de flesta andra stadslämningar. Det antikvariska och vetenskapliga värdet bedöms som mycket stort och man skriver "Vidare bör man vara vaksam i samband med exploatering i anslutning till den nu utvidgade fornlämningen". För att få en bild av köpstaden Brättes utsträckning rekommenderas en markradarundersökning av hela området.

Den arkeologiska undersökning som det refereras till i underlaget för Samhällsbyggnadsnämndens beslut gällande Vägval Brättelänken, KU Arkeologisk rapport 2020:6, uttalar sig endast om området väster om Brätte fornlämningsområde men tillägger i slutsatsen att man i öster inkräktar på ett fornlämningsområde med riksintresse. Skrivningen i den ovannämnda bilagan till Samhällsbyggnadsnämnden "Vägval Brättelänken" 2023-09-11 där man konstaterar "Eftersom undersökningen blev resultatlös finns det inga arkeologiska synpunkter gällande undersökningsområdet" – gäller alltså inte den del av den föreslagna vägsträckningen som går genom fornlämningen. Underlaget blir därmed inte rättvisande.

Att genomföra Alternativ 1 skulle innebära betydande och oåterkalleliga skador på en fornlämning av största betydelse för förståelsen av Vänersborgs historia. Detta gäller då inte endast de värdefulla delar av fornlämningen som skövlas utan även helhetsintrycket i detta unika område som undsluppit större exploateringar i närmare 400 år.

Vänersborg 29 mars 2024

Peter Johansson
Museichef

Vänersborgs museum
Box 38
462 21 Vänersborg

Tel. 070 – 544 75 39 E-post: peter.f.johansson@vgregion.se